

İRAN'DA TELEVİZYON YAYINCILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Hülya ÖZKAN*

Mohammad RIGIDERAKHSHAN**

Özet

İran'da televizyon yayınları ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan halkı toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik konularda önemli derecede etkilemiştir. Pehlevi döneminden başlanarak monarşik rejimin ideolojik bir aygıtı olarak kullanılan televizyon, devrimin ardından farklı karakteristik özelliklere bürünmüşse de ideolojik bir aygıt olma özelliğini kaybetmemiştir.

Bu çalışmada televizyonun İran'daki tarihsel gelişim süreci hakkında bilgi verilmektedir. İran'a televizyonun ilk kez getirildiği Pehlevi döneminden başlanarak 1979 İran İslam Devrimi ile birlikte İran'da televizyon yayıncılığının genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Pehlevi döneminde ilk televizyon yayınlarının başladığı süreçte ülkedeki siyasi atmosferin nasıl olduğu, televizyon kanallarının içeriklerini nelerden oluştuğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devrimden sonraki dönemde ise televizyon yayınlarındaki değişimler, yayın süreleri, hangi konuların konu edinildiği ve televizyonun yeni kurulmuş bir devlet yapısı içerisindeki rolü araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran'da Televizyon Yayıncılığı, Pehlevi Döneminde Televizyon, İran TV Kanalları

Gönderilme Tarihi: 19.03.2019

Kabul Tarihi: 12.06.2019

* Hülya Özkan, Öğretim Görevlisi, İstanbul Medipol Üniversitesi, hulyaozkan@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4827-664X

** Mohammad Rigiderakhshan, Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, rigi.derakhshan@gmail.com , ORCID: 0000-0003-1495-6284

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF TELEVISION BROADCASTING IN IRAN

Abstract

Television broadcasts in Iran have affected the people living in different parts of the country on social, political, cultural and economic issues.

The television, which was used as an ideological apparatus of the monarchical regime from the beginning of the Pehlevi period, had different characteristics after the revolution, but did not lose its characteristic of being an ideological device.

This study gives information about the historical development process of television in Iran. Starting from the Pehlavi period when television was brought to Iran for the first time, the Islamic Revolution of Iran in 1979 and the general framework of television broadcasting in Iran were tried to be drawn.

During the period when the first television broadcasts started in Pehlevi period, it was tried to show how the political atmosphere in the country was and what the content of television were. In the post-revolution period, the changes in television broadcasts, the period of broadcasting, which issues they are subject to, and their role in a newly established state structure were investigated.

Keywords: *Television broadcasting in Iran, television in Pehlavi period, Iranian TV channels*

GİRİŞ

Enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler toplumsal yaşamı etkilediği kadar vazgeçilmez bir öğesi haline de gelmiştir. Kitlelere ulaşma ve harekete geçirme noktasında kritik öneme sahip olan bu teknolojileri elinde bulunduran ülkeler, bilgiyi elinde bulundurarak güce sahip olmaktadırlar. Küreselleşen dünyada kültürel alanda toplumsal yaşamı etkileme gücüne sahip olan kitle iletişim araçları, bilgiyi (gücü) elinde bulundurmanın dünyayı kendi ideolojisi doğrultusunda şekillendirmesinde önemli bir role sahiptir. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı ve yaygınlık kazanması noktasında ekonomik koşullar kadar siyasi gelişmelerin de çok büyük payı vardır.

Özellikle Ortadoğu ülkelerinde kitle iletişim araçlarının gelişimi noktasında etkili olan faktör büyük oranda siyasi alandaki gelişmeler olmuştur. Kitle iletişim araçlarının yönetimlerin birer propaganda aracı olarak kullanılması, tekelci bir yaklaşımla devlet televizyonları gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Yazılı basının etkinlik kazandığı dönemde okuma yazma oranındaki düşüklük söz konusu kitle iletişim aracının etkisini de sınırlı kılmıştır. 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde teknolojik gelişmelerle birlikte kitle iletişiminin merkezinde yer alan televizyon yayıncılığı popülerlik kazanmaya başlamıştır. Televizyonun hem işitsel hem de görsel olarak etki gücüne sahip oluşu, televizyonu diğer kitle iletişim araçları içerisinde daha fazla tercih edilen araç haline getirmiştir. İletişim eyleminin işlevlerinden haber verme ve eğitime gibi temel işlevleri işitsel ve görsel olarak yerine getiren televizyon, daha sonraları özellikle özel televizyon kanallarının da yaygınlık kazanmaya başlaması ile birlikte eğlence işlevinin etkinlik kazandığı bir araca dönüştüğünü görüyoruz.

Kitle iletişim araçlarının küreselleşme sürecindeki etkisi noktasında Marshall McLuhan’ın “mesaj, aracın kendisidir” yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir. İletişim sürecinde aktarılan içeriğin kendisinden ziyade kullanılan mesajın kendisi olmakla beraber süreci belirleyen etkili unsur kullanılan araçtır (McLuhan & Powers, 2001). Öte yandan mekân sınırını ortadan kaldıran özellikle televizyon yayınlarıyla görselin ve sesin etkisi ile insanların olayları anlama ve anlamlandırma aşamalarında köklü değişikliklere neden olmasına dayanmaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar Ortadoğu ülkelerinde televizyon yayınlarından söz edebilmek mümkün değildir. Yazılı kitle iletişim araçlarının etkin olduğu bu süreçte gazeteler entelektüel meselelerin tartışıldığı, haberlerin yayınlandığı görülmektedir. İran’da basının gelişimine baktığımızda özellikle Meşrutiyet’in ilanının ardından farklı karakteristik özelliklere büründüğünü gör-

mekteyiz. Batılılaşma ve meşrutiyet gibi oldukça çalkantılı bir dönemde yazılı basın etkin olarak kullanıldığı sonrasında 1950'ler ise daha çok radyonun etkinlik kazandığı bir süreç olmuştur. 1970'lere gelindiğinde İran İslam Devrimi sürecinde ise ses kasetlerinin yaygınlık kazandığı bir dönem karşımıza çıkmaktadır. Devrimci grupların halkı rejime yönelik harekete geçirme noktasında kitle iletişim araçları etkin olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada televizyon yayıncılığındaki teknik süreçler sırasıyla özetlenmeye çalışılmış ve makalenin konusu olan İran'da televizyon yayıncılığı tarihine giriş yapılmıştır. İran'daki televizyon yayıncılığının teknik boyutu sırasıyla verilerle bu teknik gelişmeler neticesinde yayınları başlayan ilk televizyon kanallarının program içeriklerine dair bilgi verilmiştir. Ayrıca televizyon kanallarının yönetimine ilişkin sürece de değinilmiştir. Öte yandan İran'da televizyonun özellikle ulusallaşma aşamasında nasıl "devletin bir ideolojik aygıtı" olarak kullanıldığı da ortaya konulmuştur. Devrim ardı süreçte ise yayın içeriklerindeki değişiklikler ve televizyona biçilen yeni misyon üzerinde durulmuştur.

1. Televizyon Yayıncılığı Tarihine Kısa Bir Bakış

Televizyonun kitle iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanması elektrik, fotoğraf, sinema, telgraf ve radyonun icadı gibi değişik zaman ve yerlerde yapılan buluşlar sonucunda mümkün olmuştur. Televizyonun görüntüyü iletebilme özelliğinden daha karmaşık bir teknik ile çalışması hem de daha pahalı bir araç olması ABD ve Avrupa dışındaki ülkelerde radyo kadar hızlı yayılmasını engellemiştir. Televizyonun icadına dair ilk teknik buluş, İrlanda'lı bir telgrafçı olan Atlantik Telgraf kablosu üzerinde çalışan Andrew May'in 1873 yılında Willoughby Smith ile birlikte gerçekleştirdiği çalışmalarıyla ortaya konmuştur. Paul Nipkow, resmi hareketli bir biçimdeyken tarayabilen bir cihaz geliştirmiştir. Alman bilim adamı Nipkow'un geliştirdiği bu cihazı önemli kılan döner bir diske sahip oluşuydu. Bu diskle resimler hareketli bir biçimde taranabilmiş ve eşyanın gölgeli ve aydınlık yerlerini saptayacak ve bir diğer yerde görüntünün elde edilmesine imkân sağlamıştır (Abramson, 2003). Nipkow'un bu icadı John Logie Baird tarafından geliştirilmiş ve böylelikle ilk deneme yayınları imkân bulabilmiştir. John L. Baird'in 1924'te geliştirmiş olduğu nesnelerin dış hatlarının taranmasına imkân veren sistem, televizyonun gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur. Televizyon konusunda yapılan çalışmalara kaynak oluşturan ana unsur Nipkow diskinin geliştirilmiş şekilleridir (Projesi, 2008).

Daha sonra ise Vladimir Kosma Zworykin, ikonoskop (iconoscope) adını verdiği elektronik taramayla görüntü yayınına imkân veren aracı geliştirmiş-

tir (Durmaz, 1999). Kullanılan bu teknik aslında günümüzde kullanılan tarama tekniğinin aslı olmakla birlikte çok fazla geliştirilmemiş halidir. Bu cihazla ilk uygulama 1928 yılında NBC yayın örgütü bir kıyıda diğer kıyıya yayını gerçekleştirdi ve aynı yıl Londra’dan verilen bir görüntü New York’tan izlenmiştir (Burns, 1998). Yapılan bu denemelerden sonra elektronik tarama tekniğini kullanarak yapılan ilk düzenli televizyon yayını 1936 yılında İngiltere’de başlamıştır (Projesi, 2008: 26).

Televizyonun gelişim sürecine İkinci Dünya Savaşı’nın olumsuz etki ettiğini görmekteyiz. Savaşın ardından televizyon yayıncılığı hızında gelişmeler meydana gelmiştir. Böylece yeni vericiler inşa edilmiş, yeni televizyon istasyonları kurulmuş ve yeni alıcılar üretilmiştir (Bay, 2007: 42). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Asya’da televizyon yayınları başlamıştır. 1952 yılında Japonya’da televizyon yayınına başlanmıştır. Çin’de ise 1958 yılında televizyon yayınına geçilmiştir. Televizyon yayıncılığı ve teknolojisindeki hızlı gelişimle birlikte, 1954 yılında ilk ‘renkli televizyon’ icat edilmiş, 1960 yılında ise bunun seri üretimine geçilmiştir (Aziz, 2013: 54-55). 1990’lara gelindiğinde uluslararası televizyon yayıncılığında çok önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde yeni iletişim altyapılarına yapılan yatırımlarda önemli bir artış medyana gelmiştir. Yerleşik işletmeciler internet protokolü tabanlı şebekelere dönüş yapmışlardır. Böylelikle haberleşmenin yanında yeni veri hizmetlerinin sunumu da mümkün hale gelmiştir (Yeşil, 2013).

Televizyon yayınlarının tarihsel gelişim sürecine baktığımızda söz konusu süreci ana hatlarıyla şu şekilde sırlamak mümkündür; 1938-1945: Deneme ya da başlangıç dönemi: Bu dönemde televizyon sınırlı sayıda ülkede yayına geçebilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın vuku bulması da televizyonun daha fazla ülkede yayına başlamasına engel olmuştur. 1945-1960: Gelişme ya da olgunluk dönemi: Televizyonun dünyanın çeşitli yerlerinde yaygınlık kazanmaya başladığı dönemdir.

1960-1980: Televizyonun altın dönemi: Televizyonun teknik alandaki gelişmelerle birlikte uydularla naklen yayın dönemine geçilmiştir. Renkli televizyon yayınlarının başlamış ve yayın türlerinin artması da yine bu döneme denk gelmektedir. 1980-2000: Uydu çağı. 2000 sonrası: Sayısal karasal yayıncılık çağı (Aziz, 2013: 54-55).

2. İran’da Televizyon Yayıncılığının Gelişimi

Bu bölümde İran’a televizyonun ilk kez girdiği Pehlevi dönemi ve İran İslam Devrimi’nin ardından kurulan İran İslam Cumhuriyeti Devleti dönemi olarak iki dönem şeklinde bir ayrıma gidilerek televizyon kanalları ve içeriklerine iliş-

kin incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışmaya Pehlevi ve İran İslam Cumhuriyeti rejimleri bünyesinde kurulan resmi kanallar konu edinilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile yurtdışına çıkan ve rejime muhalif gruplarca kurulan, yurtdışından yayın yapan ve İran’da uydu üzerinden izlenen –rejim tarafından yasaklı olan- televizyon kanalları ve içerikleri ise çalışmaya dahil edilmemiştir.

2.1. Pehlevi Dönemi Televizyon Yayıncılığı

İran’da da diğer ülkelerde olduğu gibi ilk olarak radyo, ardından ise televizyon yayınları başlamıştır. İlk radyo vericisi 1924’te Rusya’dan alınmıştır. 1930’lara gelindiğinde radyo kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. İran kendi radyo yayınlarına ise 1940’ta başlayabilmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte ise İran, televizyon ile tanışmıştır. 1956’da yurtdışında sinema eğitim alan Ağaye Kazeruni ilk kez bir televizyon şirketi kurma talebinde bulunmuşsa da bu talep hem Muhammed Rıza Şah (1919-1980) hem de meclis tarafından reddedilmiştir (ISNA, 2017).

Kazeruni’nin teklifinin üzerinden çok geçmeden 1958’de Pepsi Cola şirketinin sahibi Habibullah Sabit Paskal’ın televizyon şirketi talebi meclise sunulmuştur. Çok geçmeden meclisin onayından geçmiştir. Ardından Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığı bünyesinde 3 Ekim 1958’de İran’ın ilk özel televizyon vericisi kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu televizyon kanalı ilk yıl Tahran’da günlük 4 saat yayın yapmıştır. İkinci seneden itibaren günlük yayını 5 saate yükseltmiştir. İran Televizyonu adıyla yayına başlayan bu özel verici 5 yıla kadar vergiden muaf tutulmuştur (Tebyan, 2010).

1962 yılında ikinci bir verici ile İran’ın güneyindeki Abadan şehrinden yayın yapılmaya başlanmıştır. Üç yıl sonrasında ise televizyon merkezi kurmak amacıyla yeni bir ekip görevlendirilmiştir. 1966’ya gelindiğinde İran Milli Televizyonu 188 personel ile yayınlarını sürdürmeye devam etmiştir. 2 manyetik cihaz ile birlikte 3 kameranın da yer aldığı bir stüdyo ile (ISNA, 2017) İran Milli Televizyonu, günlük 3 saat ve 2 verici desteği sayesinde Tahran’a yönelik yayınlarını gerçekleştirmiştir (Sima, 2014).

İran Milli Televizyonunun ilk yayınları Şah’ın mesajları ile başlamıştır. Şah’ın Japonya seyahati, başbakanın konuşmaları, Posta, Telgraf ve Telefon Bakanının konuşmaları ve Habibullah Sabit’in konuşmalarına yer verilmiştir. Daha sonraki yayınlar ise akşam 6’da başlayıp gece 10’a kadar devam etmiştir. Bu zaman dilimi içerisindeki yayınlar çocuklara yönelik programlar, spor, sinema filmleri, dil eğitimi (özellikle İngilizce) ve haberler şeklinde devam etmiştir (ISNA, 2017).

Şah dönemindeki televizyon yayıncılığı teknik ve içerik olarak Amerikalı personellerce organize edilmiştir. Muhammed Rıza Şah televizyonu ideoloji yayma sürecinde etkin bir işleve sahip bir araç olarak görmüştür (Tebyan, 2010).

Pehlevi döneminde Şebeke-i Dovvom (İkinci Kanal) kurulurken ise Fransız televizyonculardan teknik ve içerik alanında yardım alınmıştır. İkinci Kanal üzerinden ise kültürel içerikli programlar yapılmıştır. Bu programlar ile amaçlanan, ülkedeki aydın ve eğitilmiş olarak ifade edilebilecek grupları etkilemek ve Şah rejimi ile iyi ilişkiler kurmalarına zemin hazırlamak olmuştur (Zendiyan, 2007: 155-167).

İran’da televizyon yayınlarına bakıldığında ilk televizyon dizisi olarak “Emir Erselan Namdar” karşımıza çıkmaktadır. “Emir Erselan Namdar” dizisi Fars edebiyatından esinlenerek çekilmiş ve İran’da çok meşhur bir efsanenin anlatımıdır. “Sultane Sahipgeran, “Delirane Tengistan” ve “Dayican Napılhon” dizileri ise 1960’ların önde gelen dizileri arasındadır (ISNA, 2017).

Aynı yıl içerisinde radyo ve televizyona ilişkin kanun yeniden gözden geçirilmiştir ve Radyo Televizyon Kurumu’nun kurulması kararına varılmıştır. Söz konusu yasanın meclisin onayından geçmesiyle birlikte ise 1968 yılında İran Radyo Televizyon Kurumu (Radyo ve Televizyone Milliye İran) resmen kurulmuştur (Kave, 2008: 64-77).

Yatırımların da etkisiyle bu kurum hızla gelişmeye başlamıştır. Ayrıca uzman eksikliğinden dolayı televizyonculuğun teknik alanında personel yetiştirmek için eğitim programları da verilmeye başlanmıştır. Böylece 1968 yılında Medreseye Aliye Televizyon ve Sinema³ bünyesinde 48 öğrenci ile eğitimlere başlanmıştır. 24 öğrenci televizyon programlarına içerik üretme noktasında yetiştirilirken diğer 24’ü ise teknik alanda uzmanlaştırılmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında ise Urumiye’de Televizyone Azerbaycan; Bender Abbas’ta ise Khalice Fars merkezleri kurularak İran’ın bölgesel haberleri gönderilmeye başlanmıştır. Bu merkezlerin kuruluşlarının ardından ise İsfahan ve Şiraz’da da yeni merkezler kurulmuştur. Çok geçmeden Televizyone Gilan (Reşt), Televizyone Kirmanşah’ın kuruluşları da gerçekleştirilmiştir (Sima, 2014).

Dünyada 1960 yılında seri üretimine başlanan renkli televizyon ile İran ise 1977’de tanışmıştır. (Sazgar, 1978: 108) Şah dönemi televizyonculuğunda kanalların yayımladığı program içeriklerini genel olarak sosyal ve kültürel, sanat ve bilgi, diziler ve tiyatro, aile ve eğitici programlar şeklinde bir kategorilendirmeye gidile-

3 Bu eğitim kurumunun günümüzdeki ismi ise Daneshkedeye Seda u Sima olarak geçmektedir.

bilir. Sosyal ve kültürel programlar Perviz Meşuf sorumluluğunda hazırlanmış ve belgesel filmler, tarım alanında çalışanlara yönelik eğitici programlar, işçilere yönelik programlar yaptırılmıştır. Ayrıca yine sosyal ve kültürel programlar çatısı altında ülke için önemli yıl dönümleri, dini ve tarihi geçmişi olan önemli günlere dair de özel program içerikleri üretilmiştir. Haber programlarına ise Şebeke-i Evvel’de her gün saat 14:00 ve 20:00’da yer verilirken, Şebeke-i Dovvom’da ise 20:45’ten başlanarak 21:10’a kadar öncelikli olarak belirlenen haberlere yer verilmiştir. Şebeke-i Beynulmileli (Uluslararası Kanal)’de ise günde iki kez; saat 07:00’da yarım saatlik ve 22:00’da yarım saatlik süreler tanınarak haberlere yer verilmiştir. Radyo ve Televizyone Milli İran’ın yayın ilkeleri incelendiğinde, amaç olarak ulusal çıkarların korunması ifadesine yer verilmiştir. Bununla birlikte kuruma bağlı kanalların öncelikli amaçları arasında ise halkın ekonomik, sosyal kültürel faaliyetlere katılımını sağlamak şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca meşrutî yönetimin devamının sağlanması ve İran’ın Şahlık rejiminin (Şahenşahi) devam ettirilmesi gerektiği ilkeleri dikkat çekicidir (Sazgar, 1978: 70-84).

Merkezileşme noktasında da televizyonculuk etkin olarak kullanılmıştır. Monarşik bir sistem ile ülkeyi yöneten Pehlevi Hanedanlığı döneminin yayınları incelendiğinde radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının ideoloji yaymak ve ülke içerisinde otoritelerini arttırmak için kullandıklarını söyleyebiliriz. Bunun yanında ayrıca Şah’ın gezileri, ülke tarihinin önemli olaylarının yıl dönümünde özel programlara yer verilmiştir. Özellikle Ebul Kasım Firdovsi’nin eseri olan Şahname’den uyarlanan filmlerin gösterimleri yapılmıştır⁴.

2.2. 1979 İran İslam Devrimi’nden Sonra İran’da Televizyon Yayıncılığı

İran İslam Devrimi’ne zemin hazırlanan süreçte telefon, ses kasetleri etkin olarak kullanılan iletişim araçları iken; devrim ardı süreçte ise radyo ve televizyon kanalları yönetime gelen yeni rejimin etkin olarak kullandığı kitle iletişim araçları olmuşlardır. Bu iletişim kanallarının geniş halk kitlelerini harekete geçirci etkisi açısından süreçteki rolleri hayati önem taşımıştır.

8 Eylül 1978’e gelindiğinde devrime zemin hazırlayan önemli olayların başında gelen Kara Cuma olayının ardından Radyo Televizyon Kurumu’nun çalışanları greve başlamışlardır. Böylece Şah’ın önemli bir propaganda aracı olan

4 Özellikle yurtdışındaki İranlıların kanalı olan Manoto adlı televizyon kanalında yayımlanan “timetunel” zaman tüneli anlamına gelen belgeselde Şah döneminde yayımlanan program içeriklerine dair bilgilere yer verilmiştir. <https://www.manototv.com/Shows/timetunnel/SHOW353> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

radio ve televizyonun üstlendiği propaganda faaliyetleri sekteye uğratılmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde 4 Kasım 1978’e gelindiğinde televizyon üzerindeki sansürün kaldırıldığı görülmektedir. Fakat radyo ve televizyon için bu özgürlük ortamı çok uzun sürmemiştir. Tahran Üniversitesi’nin öğrencileri ile ordunun karşı karşıya geldiği ve çok sayıda öğrencinin hayatını kaybettiği saldırı görüntüleri televizyon kanallarınca aynı gün içerisinde halka ulaştırılmış ve bu görüntülerin yayınlanmasının ardından ise ordu, Radyo Televizyon Kurumu’na el koymuştur. Böylelikle devrim gerçekleştirilene kadarki süreçte televizyon kanallarının yönetimi ordunun himayesinde olmuştur (Sima, 2014).

Devrim gerçekleştirildiğinde devrimci gruplar ilk olarak Radyo Televizyon Kurumu’nu kendi denetimlerine almışlardır ve buradan tarihe geçen şu cümleyi tüm İran halkına iletmışlerdir; “İn sedaye Enghabe rastine millete İran est”⁵ (İran, 2013). Özellikle bu gelişme dikkate alındığında İran’ın yakın tarihi açısından önem arz eden olayların gerçekleşmesi ve sonrasında televizyonun etkin olarak kullanılan bir propaganda aracı olduğunu görülmektedir.

İran İslam Devrimi’ne giden süreçte etkinlik gösteren farklı gruplara rastlansa bile devrimin ardından uzun bir süre geçmeden hızla belli bir grubun söz sahibi olduğu ideolojik devlete dönüştüğünü görmekteyiz. İmamiye Şiiliğinin resmi mezhep olduğu bir devlet olan İran İslam Cumhuriyeti’nin yönetim biçimi “Cumhuriyet” olsa da Humeyni’nin “Velayet-i Fakih” doktrininin yani Şii din bilginlerinin siyaseti vesayet altında tutması tezinin halihazırda yürürlükte olması bir nevi imamet doktrinlerinin devamı niteliği taşımaktadır (Özkan, 2018: 33-41). Bu düşünce doğrultusunda 1979’da gerçekleştirilen İslam devrimiyle birlikte kurulan yeni rejimin de tıpkı Şah döneminde olduğu gibi televizyonu bir ideolojik aygıt olarak kullandığı görülmektedir.

Devrimin ardından eski kurumlardaki yapısal ve yönetsel değişikliklerden Radyo Televizyon Kurumu da etkilenmiştir. Seda u Simaye Cumhuri Eslami İran (İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu) adını alan Radyo Televizyon Kurumu yeni anayasanın 175. maddesi gereğince yönetim biçimi hüküm altına alınmıştır. Anayasanın söz konusu maddesi uyarınca Seda u Simaye Cumhuri Eslami İran’ın bünyesindeki yayınların İslami değer ve ilkelere göre oluşturuluyor olması gerekmektedir. Seda u Simaye Cumhuri Eslami İran’ı yönetecek olan isim, İran İslam Cumhuriyeti Devleti’nin anayasasına göre, dini lider tarafından atanmaktadır. Görev süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Kurumun faaliyetlerini Meclis-i Şurâ-yı İslami, cumhurbaşkanı ve yargı erki temsilcilerinden oluşan Ses

5 “İn sedaye Enghabe rastine millete İran est”: Bu ses İran halkının (gerçekleştirmiş olduğu) doğru devrimin sesidir.

ve Görüntü Kurumu Denetleme Kurulu denetlemekle yükümlüdür. Kurumun başkanı ise yalnızca dini lidere cevap vermekle yükümlüdür (İran, 2013: 21). Devrimin hemen ardından ise geçici hükümetin başbakanı Mehdi Bazergan, Sadık Ghotb Zadeh 'yi İran Radyo Televizyon Kurumu'nun yönetimine atamıştır.

İran'da 1979 İslam devrimiyle birlikte yaşamın her alanında etkinlik gösteren politikaların televizyon yayıncılığında ve diğer basın organlarında hem yapısal olarak hem de fikri anlamda köklü bir değişimi beraberinde getirdiği görülmektedir. Televizyon programlarında ve haber içeriklerinde gerçekleşen değişiklikler neticesinde ortalama televizyon izleme süresinde azalmalar gözlemlenmiştir. Program içeriklerinde format değişikliklerinde gidilmiş, yabancı dizi ve film yayınlarında ise azalmalar olmuştur. Dışardan film alımı noktasında da izlenen politikada değişiklikler görülmüştür. Batı yerine Doğu ülkelerinin filmleri tercih edilmeye başlanmıştır. Ayrıca reklamlar konusunda da köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Reklam yayınları kaldırılmış ve yaklaşık on yıl boyunca da hiçbir programda reklam yayını yapılmamıştır (Mohsenian-Rad, 1990).

İran İslam Cumhuriyeti rejiminin kurulmasıyla birlikte İran Radyo Televizyon Kurumu'nun yönetimine getirilen ilk isim olan Sadık Ghotb Zadeh'den sonra ise 1984'te Muhammed Hatemi ve Ekber Haşimi Rafsancani'nin tavsiyesi ile Muhammed Haşimi, İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu'nun başına geçmiştir. Muhammed Haşimi döneminde spor ve gençlik programlarının yoğun olarak yapıldığı Kanal 3 yayına başlamıştır. ⁶

15. yıl devrim kutlamalarında Dini Lider Seyyed Ali Hosseini Khamenei, Ali Laricani'yi İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu'nun yönetimine atamıştır. Ali Laricani döneminde yayına başlayan Cam-e Cem⁷ kanalı yurtdışında yaşayan İranlıları kendisine hedef kitle olarak belirlemiştir. Arap dünyasına yöne-

6 Sadegh Ghotb Zadeh döneminde yalnızca Kanal 1 ve Kanal 2 (Şah döneminden beri) yayın yapmaktaydı.

7 Yurtdışındaki İranlıların TV kanalı" sloganlı İran Uydu Televizyonu Cam-ı Cem'in hitap ettiği kesim genelde İranlı gurbetçiler olsa da, kanal sadece İran film ve dizilerine altyazı geçip yayınladığı için İran sineması hayranı yabancıları da müdavim ve bağımlı seyirci kitlesine eklemiştir. Cam-ı Cem TV hafta içi akşamları İran Dizilerini İngilizce altyazılı sunmakta. Cumartesi ve Pazar akşamları da her gün bir İran Filmini İngilizce altyazılı olarak yayınlamaktadır. Ancak dünyanın her kıtası farklı zaman aralığında olduğu için yayın 3 farklı kanalda yapılmaktadır. Avrupa kıtasının zaman dilimine hitap eden Cam-ı Cem TV, Amerika kıtalarının zaman dilimine hitap eden Cam-ı Cem TV 2 ve Asya ve Okyanusya kıtalarının zaman dilimine hitap eden Cam-ı Cem TV 3 kanalları bulunmaktadır. Böylelikle bulunduğunuz zaman dilimine göre yayın saati uygun olan kanalı takip edebilirsiniz, kaçırdığınız bir program varsa da diğer kanaldan bu programa yetişebilirsiniz. (<http://www.yenikaynak.com/iran-islam-cumhuriyeti-nin-radyo-ve-televizyon-kanallari-sayfasi.html>) (Erişim Tarihi: 03.01.2019)

lik El-Alem⁸ kanalı ve Sahar TV⁹ gibi yeni kanallar yayın hayatlarına başlamışlardır. Ayrıca Kanal 4¹⁰, Kanal 5¹¹, Kanal-e Khaber ve Kanal-e Kur'an¹² kanalları da Laricani döneminde yayına başlamışlardır. 2004 yılında ise İzzetullah Zergami, Seyed Ali Hosseini Khamenei tarafından İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu başkanlığına getirilmiştir. Zergami döneminde İngilizce konuşanlara yönelik haber yorum odaklı Press TV ve Hispan TV Güney Amerika ve İspanya'ya yönelik bir televizyon kanal olarak yayın hayatına başlamıştır (Sabiti, 2016).

İran İslam Cumhuriyeti'nin resmi haber kanalı IRINN'dir¹³. Kanal bünyesinde düzenli olarak yayınlanan Arapça ve İngilizce programlar da yapılmaktadır. İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu'nun 7. kanalı olan Amuzeş (Eğitim) TV ise bir ders ve eğitim kanalıdır. Afrika kıtasına yönelik olarak yayın yapan Hausa TV, Fransızca ve İngilizce dillerinde yayınlar yapmaktadır. Belgesel yayınlarının yapıldığı Müstened TV, sağlık konusunda yayınlar yapan Selamet TV, çocuk programları ve çizgi filmlerin yayınlandığı Pûya TV, komedi ve eğlence TV kanalı olarak yayın yapan Nesim TV, alış-veriş programlarının yapıldığı Bazaar TV, spor kanalı olan Verzeş TV ve sinema filmlerinin yayınlandığı Nema-yiş TV¹⁴ İran'ın önde gelen televizyon kanallarıdır (Kaynak, 2018).

Hâlihazırda 8 ulusal, 33 bölgesel¹⁵ ve 10 uluslararası olmak üzere 48 televizyon kanalı ve 25 dilde radyo yayını yapılmakta, 40 bölgesel radyo ve 13 ulusal radyo kanalı da İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu bünyesinde faa-

8 Haber-yorum odaklı Arapça televizyon kanalı

9 Azeri Türkçesi, Boşnakça, Fransızca, Kürtçe ve Urduca gibi birçok farklı dillerde yayın yapmakta ve böylece geniş izleyici kitlesine ulaşmaktadır. Sahar TV'nin yanı sıra, İran İslam Cumhuriyeti'nin Azeri dilinde resmi dört televizyon kanalı daha vardır. Tebriz'den yayın yapan Sahand TV, Urumiye'den yayın yapan Batı Azerbaycan TV, Erdebil'den yayın yapan Sabalan TV ve Zencan'dan yayın yapan İşrak TV'dir.

10 Kanal 4 daha çok bilim, sanat programları yayınlamaktadır. Ayrıca televizyon filmlerine de yer verilmektedir.

11 Kanal 5' ise yoğun olarak ait olduğu ile dair yerel haberlerin yer verildiği programları içermektedir.

12 Kuran eğitimi ve din bilgilerine ait programlar yayınlar.

13 Islamic Republic of Iran News Network

14 Sadece İran Sineması sunan iFilm TV'nin aksine Nema-yiş TV, dünyadan sinemalar da sunuyor. Nema-yiş TV, daha önceden kurulmuş olan Temaşa TV ile birleşip büyük bir ağ kurmuştur. (<http://www.yenikaynak.com/iran-islam-cumhuriyeti-nin-radyo-ve-televizyon-kanallari-sayfasi.html>) (Erişim Tarihi: 03.01.2019)

15 Bölgesel yayın yapan kanallar; Abadan, Tebriz, Urumiye, Erdebil, İsfahan, Elborz, İlam, Buşehr, Çahar mahal ve bekhtiyari, Horasan rezevi, Horasan-e cunubi, Horasan şomali, Khalice Fars, Huzistan, Zencan, Semnan, Sistan u Belucistan, Fars, Gazvin, Gom, Khor-distan, Kirman, Kermanshah, Koglye ve Buyerehmed, Kiş, Golistan, Gilan, Loristan, Mazenderan, Merkezi, Mahabad, Hamedan, Yazd

liyet göstermektedir. İran'da uydudan yayınlanan kanalların dışında tüm kanallar devlet kanalı olup, özel kanal bulunmamaktadır.

Özel kanalların bulunmaması İran halkının farklı arayışlara yönelmesini de beraberinde getirmiştir. Sosyal paylaşım platformlarının etkisi ile büyük şehirlerde yabancı uydu kanalları takip edilmeye başlanmıştır. Tahran ve İsfahan, Şiraz, Tebriz gibi diğer büyük şehirlerde rejim tarafından yasaklı olan fakat uydu kanalları üzerinden yayın yapan çeşitli televizyon kanalları yoğun olarak izlenmektedir. İran İslam Devrimi'nden sonra yurtdışına çıkan ve bugünün mevcut rejime muhalif gruplar tarafından kurulan televizyon kanallarına İranlıların ilgi gösterdiği görülmektedir. Özellikle yurt dışından yayın yapan eğlence ve dizi kanalları tercih edilmektedir. Azerilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ise Türkiye'den yayın yapan uydu kanalları izlenmektedir.

SONUÇ

Televizyon yayıncılığı tarihi açısından İran örneğine baktığımızda İran halkının Pehlevi dönemiyle birlikte televizyon yayınlarıyla tanıştığını görmekteyiz. Muhammed Rıza Şah döneminde Radyo ve Televizyone Millî İran bünyesinde yayın yapan televizyon kanalları incelendiğinde, söz konusu kanallar ve programlar her ne kadar kendi içinde çeşitlilik gösterebilirler de izlenen yayın politikası ve program içeriklerinin İran'ın Şahlık rejiminin devam ettirilmesi gerektiği ve ulusal çıkarların korunması gibi noktalarda bulduklarının görmekteyiz. Söz konusu süreçte ulusal bir kimliğin inşası için televizyon programlarında tarihe yoğun olarak göndermelerde ve temellendirmelerde bulunulmuştur.

İran İslam Cumhuriyeti'nin adıyla kurulan yeni rejim de tıpkı Şah döneminde olduğu gibi ülke içerisindeki otoriteyi sağlama noktasında televizyon kanallarını kullanmıştır. İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu bünyesindeki kanal yayınları incelendiğinde eğlence programlarının sayısı çok fazla değildir. İran İslam Cumhuriyeti rejiminin ilk yıllarında ön plana çıkan devrim ihracı ve İslam'ı etkin kılma politikalarının birer uzantısı olan televizyon içeriklerinin yanında, İran-İrak Savaşı döneminde yaşananlar da televizyon haberleri ve programları üzerinde etkili birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Program içerikleri İslami bir yaklaşım üzerinden şekillendirilmekte ve mevcut siyasal yapının bir uzantısı gibi işlev görmektedir. Bu noktada medyanın özelleştirme süreçlerinden uzak tutulmasını da rejimin taşıdığı ideolojik yaklaşımın önemli bir göstergesi şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Gelişen yeni iletişim teknolojileri aslında rejim ile halk arasındaki çatışmaya ortam hazırlamaktadır. Çünkü İran’da özel televizyon kanallarına izin verilmemesi, yalnızca rejim kontrolündeki bir medya yapısı, halkı internet ve yurt dışından yayın yapan uydu yayınlarına yönlentmektedir. İranlıların bu yaklaşımları ülkenin geleceği açısından hem televizyonun hem de yeni iletişim teknolojilerinin hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Abramson, A. (2003). *The History of Television, 1942 to 2000*. London: McFarland & Company Inc. Publishers.
- Aziz, A. (2013). *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Bay, N. (2007). *Radyo ve Televizyon Yayıncılığı*. Konya: Nüve Kültür Merkezi.
- Burns, R. W. (1998). *Television: An international history of the formative years*. London: The Institution of Electrical Engineers .
- Durmaz, A. (1999). *Profesyonel Televizyon Yapım ve Yayın Teknolojileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İran, S. S. (2013). *Ranemaye Karkonane Sazmane Seda u Sima Cumhuri Eslami İran*. Tahran: Sazmane Seda u Sima Cumhuri Eslami İran.
- Kave, G. (2008). İcmali Ber Tarikhçeye radiyo der İran . *Ulume İçtimayi*(8), 64-77.
- Mohsenian-Rad, M. (1990). *Negahi be Ceryan Beynolmaleli Bernamehaye Televizioni*. Tahran: Suruş Yayınları.
- McLuhan M. ve Powers B. R. (2001). *Global Köy / 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Öngören, M. T. (1972). *Televizyon Klavuzu*. İstanbul: Milliyet Yayınları Bilim Kitaplığı.
- Özkan, H. (2018, Temmuz-Eylül). İran’da Din Siyaset İlişkisi: Meşrutiyetten İslam Cumhuriyeti’ne. *Bilimevi Dış Politika Dergisi*(5), 33-41.
- Projesi, M. E. (2008). *Gazetecilik-Radyo TV Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Sazgar, J. (1978). *Karnameyi Ez Radyo ve Televizyone Milliye İran Ta Payane Sale 1977*. Tahran: Suruş.
- Yeşil, S. (2013, Eylül 13). Telekomünikasyon ve Yayıncılık Sektöründe Yakınsama. *Telekomünikasyon ve Yayıncılık Sektöründe Yakınsama*. Ankara, Ankara, Türkiye: Bilgi Teknolojileri Kurumu (BTK).
- Zendiyan, M. (2007). Goftegu Ba İrec Gorgin Der Bareye Radyo ve Televizyon Der İran. *Feslnameye Reaverd*, s. 155-167.

İnternet Kaynakları

- ISNA. (2017, Şubat 8). *Televizion çı güne varide İran şod*. www.isna.ir: <https://www.google.com.tr/amp/s/www.isna.ir/amp/95112013805/> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)
- Kaynak, Y. (2018, Kasım 7). *İslami İran'ın Televizyon Kanalları*. Yeni Kaynak: <http://www.yenikaynak.com/iran-islam-cumhuriyeti-nin-radyo-ve-televizyon-kanallari-sayfasi.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2019)
- Sabiti, R. (05.13.2016). *Nim gern riyasete resaneye milliye İran*. BBC: http://www.bbc.com/persian/iran/2016/05/160513_l26_iran_tv_trib_heads (Erişim Tarihi: 02.01.2019)
- Sima, M. M. (2014, Kasım 11). *Tarihçeyle televizion der İran*. www.tvr.ir: <http://www.tvr.ir/index.php/مقالات/تلویزیون و فناوری/7201/تاریخچه تلویزیون در> (Erişim Tarihi: 18.02.2019)
- Tebyan. (2010, Nisan 1). *Sergozeşte Televizion Piş ez Engelab*. www.tebyan.net: <https://www.google.com.tr/amp/s/article.tebyan.net/Article/AmpShow/119584> (Erişim Tarihi: 18.02.2019)